

UNIVERSITATEA „OVIDIUS” - CONSTANȚA
FACULTATEA DE TEOLOGIE
ȘCOALA DOCTORALĂ

TEZĂ DE DOCTORAT

REZUMAT

COORDONATOR:
Prof.univ.dr. IPS Teodosie PETRESCU

DOCTORAND:
Ionuț CAMBEI

CONSTANȚA
2016

UNIVERSITATEA „OVIDIUS” - CONSTANȚA
FACULTATEA DE TEOLOGIE
ȘCOALA DOCTORALĂ

IUBIREA VEȘNICĂ A LUI DUMNEZEU DUPĂ SCRIERILE SFÂNTULUI APOSTOL ȘI EVANGHELIST IOAN

REZUMAT

COORDONATOR:
Prof.univ.dr. IPS Teodosie PETRESCU

DOCTORAND:
Ionuț CAMBEI

CONSTANȚA
2016

CUPRINS

INTRODUCERE

1. Argumentul și obiectivele cercetării
2. Actualitatea și relevanța temei în contextul cercetării actuale
3. Stadiul actual al cercetării în domeniu
4. Scurt cadru al lucrării
5. Metodele de cercetare utilizate

CAPITOLUL I - SEMNIFICAȚIILE CONCEPTULUI *IUBIRE* ÎN FILOSOFIA GREACĂ ȘI TEOLOGIA CREȘTINĂ

- 1.1. *Iubirea* în orizontul filosofiei grecești
 - 1.1.1. Vocabularul conceptual al *iubirii* - semnificații laice și religioase în limba ebraică, latină și greacă
 - 1.1.2. *ἔρως* - semnificații aristotelice și platonice
 - 1.1.2.1. *ἔρως* în cosmogoniile prefilosofice
 - 1.1.2.2. *ἔρως* ca principiu al „atrăției”: forță motrice și „prim mișcător”
 - 1.1.2.3. *ἔρως* în *Banchetul* lui Platon: tendință de ascensiune și forță animatoare și susținătoare în cunoașterea adevărată
 - 1.1.2.4. Temeiul *ἔρως*-ului este ideea de *καλλος* (Frumos): ascensiunea intelectuală spre Frumusețea adevărată. Comentarii la *Banchetul* 204 și 211
 - 1.1.3. *φιλία* - precizări conceptuale la Socrate și Platon
 - 1.1.3.1. *φιλία* ca prietenie: iubirea ca factor al interrelaționării dintre oameni
 - 1.1.3.2. *φιλία* în hermeneutica socratică și plotiniană din *Lysis*
 - 1.1.3.3. Diferențe de nuanțe și semnificație: iubirea socratică și iubirea platonice
 - 1.1.4. *ἀγαπάω* - un mod particular al iubirii
- 1.2. Vocabularul iubirii în teologia biblică: *ἀγαπάω*, *ἀγάπη*, *ἀγαπητός*
 - 1.2.1. אהב, אהבה, אהבה - corespondențele ebraice ale conceptului *iubire* în Septuaginta
 - 1.2.1.1. Traducerea lui *ἀγαπάω* prin אהב
 - 1.2.1.2. Dimensiunea profană sau imanentă a iubirii
 - 1.2.1.2.1. Iubirea ca impuls vital dintre sexe
 - 1.2.1.2.2. Semnificația de relație personală a lui אהב, רצה, חפץ
 - 1.2.1.2.3. Iubirea - normă a relațiilor sociale stabilite sub protecția legii teocratice
 - 1.2.1.3. Semnificația religioasă a *iubirii* în Vechiul Testament
 - 1.2.1.3.1. *ἀγαπάω* (iubire) și διαθήκη (legământ) - principii ale relației reciproce dintre Dumnezeu și om
 - 1.2.1.3.2. Iubirea ca sentiment bazic al relației pioase cu Dumnezeu
 - 1.2.1.3.3. Dimensiunea națională și individuală a iubirii în Vechiul Testament
 - 1.2.1.3.4. Iubirea în relația poporului evreu cu Yahweh
 - 1.2.1.3.5. Dezvoltarea conceptului de iubire în dogmă în Deuteronom

1.2.2. Vocabularul conceptul filosofic grecesc în reinterpretarea Sfinților Părinți
CAPITOLUL II - HERMENEUTICA IUBIRII: DE LA *CONCEPT* LA *DIMENSIUNE ONTOLOGICĂ*

2.1. Particularitățile teologiei ioaneice: filosofia Logosului și noutatea iubirii agape

2.2. Iubirea *ἀγάπω* - valențe în scrierile Sf. Apostol Ioan

2.2.1. *Ὁ θεὸς ἀγάπη ἐστίν* - „Dumnezeu este iubire” (*1 Ioan* 4,16)

2.2.1.1. *Veșnicia* și *iubirea* - prefațare a modului de existență divin

2.2.1.1.1. Timp și veșnicie în Sfânta Scriptură

2.2.1.1.2. Actualizarea veșniciei prin și în iubire

2.2.1.2. Semnificația *iubirii* ca mod de *a fi* a lui Dumnezeu

2.2.1.2.1. Problematika ontologică în reinterpretarea conceptelor. Premize ale înțelegerii iubirii ca factor și mod al posibilității comunicării

2.2.1.2.2. Persoana și dinamica relației - repere ale posibilității exprimării iubirii

2.2.1.2.3. Paradoxul absolutității dumnezeirii și al relației

2.2.2. *αὐτὸς ἠγάπησεν ἡμᾶς* - „El ne-a iubit pe noi” (*1 Ioan* 4,10)

2.2.2.1. Sfânta Treime - structura supremei iubiri

2.2.2.2. Chenoza - expresie a iubirii maxime și proximității dintre divin și uman

2.2.2.3. Iisus Hristos - chipul iubirii absolute comunicate umanității

2.2.2.4. Jertfa hristică mântuitoare - expresie a iubirii și prețuirii omului

2.2.2.5. Ipostaze ale iubirii Mântuitorului Hristos față de apostoli

CAPITOLUL III - IUBIREA - FACTOR INTEGRATOR AL COMUNIUNII ȘI AL DESĂVÂRȘIRII. REPERE HERMENEUTICE LA *ÎNTÂIA EPISTOLĂ SOBORNICEASCĂ A SFÂNTULUI APOSTOL IOAN*

3.1. Iubirea - dar al lui Dumnezeu față de oameni

3.2. *ἀγαπῶμεν ἀλλήλους* - „să ne iubim unul pe altul” (*1 Ioan* 4,7)

3.2.1. Vectorul iubirii în orizontul relației cu Dumnezeu și cu semenii: semnificația *iubirii-răspuns* la iubirea lui Dumnezeu

3.2.2. *ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλους καθὼς ἠγάπησα ὑμᾶς* („să vă iubiți unul pe altul, precum v-am iubit Eu” (*Ioan* 15,12). Iubirea față de aproapele ca realizare concretă a iubirii

3.2.3. Fuziunea între iubirea de Dumnezeu și iubirea aproapei

3.2.4. Iubirea - fundament al comuniunii și unității

3.2.5. Responsabilitate și coresponsabilitate - dimensiunea iubirii *caritas*

3.2.6. Vocația comunitară a iubirii creștine: vector activ al valorizării umanului

3.3. *αὕτη γάρ ἐστιν ἡ ἀγάπη τοῦ θεοῦ, ἵνα τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ τηρῶμεν* - „Dragostea de Dumnezeu aceasta este: Să păzim poruncile Lui” (*1 Ioan* 5,3)

3.4. *ὁ μένων ἐν τῇ ἀγάπῃ ἐν τῷ θεῷ μένει, καὶ ὁ θεὸς ἐν αὐτῷ μένει* - „Cel ce rămâne în iubire rămâne în Dumnezeu și Dumnezeu rămâne întru el” (*1 Ioan* 4,16)

3.4.1. Iubirea - mediu transfigurator în orizontul prezenței lui Dumnezeu

3.4.1.1. Καθὼς ἠγάπησέν με ὁ πατήρ, καὶ γὰρ ὑμεῖς ἠγάπησα μείνατε ἐν („Precum M-a iubit pe Mine Tatăl, așa v-am iubit și Eu pe voi” - *Ioan* 15,9). Relația de iubire dintre Tatăl și Fiul - matrice a relației dintre Dumnezeu și om

3.4.1.2. „Înfierea divină” - structură a iubirii și mod al mod al vieții în Hristos

3.4.1.3. Împreună „rămânere” prin iubire a lui Dumnezeu și a omului - chip al sfințeniei și maximizare a vocației ontologice

3.4.2. *Iubirea* - forța revelatoare a persoanei în comuniune

3.4.3. *Iubire* și *persoană* sau construcția unui raport între transcendent și imanent. Hermeneutica iubirii agapice în teologia contemporană

3.4.4. Valorizarea *persoanei* în dinamica iubirii comuniunii cu Dumnezeu

3.5. *ἔρως* și *ἀγάπη*: morfologia edificării umanului în condiția relației cu Dumnezeu în filosofie și teologie. Analiză comparativă

CAPITOLUL IV - ὁ μὴ ἀγαπῶν οὐκ ἔγνω τὸν θεόν, ὅτι ὁ θεὸς ἀγάπη ἐστίν (*1 Ioan* 4,8).

CUNOAȘTEREA ȘI IUBIREA: CONGRUENȚĂ ÎN EXERCITIUL MÂNTUIIRII

4.1. Specificitatea cunoașterii creștine reflectată în Noul Testament

4.1.1. Criteriile axiologice ale cunoașterii biblice în teologia răsăriteană

4.1.2. De la apofaticul *’Εγὼ εἶμι ὁ ὢν* (*Ieșire* 3,14) la concretizarea revelării lui Dumnezeu ca Persoană în Noul Testament

4.1.3. Dimensiunea apofatică a cunoașterii lui Dumnezeu

4.1.4. Cunoașterea ca experiență a tainei Persoanei divine în iubire

4.2. Funcția epistemologică a iubirii: reflecții filosofico-teologice

CAPITOLUL V - RECEPTAREA ȘI DEZVOLTAREA ÎNVĂȚĂTURII BIBLICE DESPRE IUBIRE ÎN TEOLOGIA PATRISTICĂ

5.1. Concepția augustiniană despre iubire

5.2. Iubirea în orizontul teologic al Sf. Maxim Mărturisitorul

5.3. Hermeneutica iubirii în exegeza Sf. Ioan Gură de Aur

5.4. Iubire și desăvârșire la Sf. Grigorie de Nyssa

CONCLUZII

BIBLIOGRAFIE

I. Izvoare

A. Ediții ale Sfintei Scripturi

B. Literatură patristică

II. Dicționare, enciclopedii

III. Comentarii biblice

IV. Literatură teologică

V. Literatură filosofică

REZUMAT

Omul, ca ființă ce încorporează în structura sa antropologică inteligibilul și sensibilul, stă în tensiunea edificării sale existențiale. Această edificare au căutat-o filosofi din antichitate, o caută cei care aparțin altor culturi religioase, iar creștinul a găsit-o în orizontul spațiului sacramental și liturgic al Bisericii ca prezență tainică a lui Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu. De aceea, dintotdeauna a existat în conștiința umană tentația de a *defini* ceea ce este tainic, profund, dar și axiologic în structura verticală a existenței umane, deschisă orizontului transcendent. Ceea ce scapă capacității de a fi posedat, manipulat sub autoritatea rațională a gândirii umane, se vrea a fi concretizat, articulat în faptul conștiinței intenționalității, măcar la nivel conceptual. O gândire unitară umană trebuie să înglobeze într-o precizare complementară filosofico-religioasă valorile fundamentale ale existenței umane. Ceea ce a produs rațional exercițiul gândirii a vizat, dintotdeauna, omul și cadrul referențial al existenței într-o continuitate a afirmării identității sale ca entitate conștientă de propria sa existență.

Iubirea este o coordonată în care este centrată persoana umană, ca subiect, ca un *cine* conștient și liber. Filosofi au început să conștientizeze faptul că există un anumit mod de *a fi*, al ființării prin care se încearcă accederea, cel puțin rațională, spre planul transcendenței, al lui *dincolo*, iar teologia creștină a evidențiat această căutare a existenței umane în noi termeni ai experienței *iubirii*. Nu putem să ometem faptul că filosofia din ziua de azi, raportată la filosofia antică, se situează într-o nouă paradigmă de expertiză. Un fapt normal, de altfel, întrucât filosofia a căutat și caută să ofere răspunsuri în dinamica provocărilor venite din partea dezvoltării științifice, mutațiilor din societatea globalizată, provocări care pun problema omului *aici* și *acum*, ceea ce obturează perspectiva lui asupra transcendentului. În acest sens, ni se pare paradigmatic Jean-Luc Marion, care în celebra sa carte *Fenomenul erosului. Șase meditații* anunță un faliment al filosofiei de azi în valorificarea *iubirii*: „Filozofia nu mai spune astăzi nimic sau foarte puțin despre iubire. De altminteri e mai bună această tăcere, câtă vreme atunci când riscă să vorbească despre ea o maltratează sau o trădează. Aproape ne-am îndoi că filosofi o mai încearcă, dacă n-am bănuî mai degrabă că se tem că nu mai au nimic de spus despre ea. Pe bună dreptate, fiindcă ei știu mai bine decât oricine că nu mai avem nici cuvintele pentru a o

spune, nici conceptele pentru a o gândi, nici puterile pentru a o celebra. De fapt, filozofii au abandonat-o, au destituit-o din rangul de concept și în cele din urmă au respins-o în marginile întunecoase și neliniștite ale rațiunii lor suficiente - împreună cu refulatul, cu nespusul și nemărturisitul.”

Un anume mod filosofic de recuperare a *iubirii* s-a operat în teologia ortodoxă prin Părintele Stăniloae, ca sintetizator și continuator al gândirii patristice. Analiza noastră își propune să parcurgă, în linii de generalitate, itinerariul *iubirii* din filosofia greacă la teologii răsăriteni, și în mod special la încetățenirea iubirii în gândirea teologilor români, iar aici Dumitru Stăniloae este normativ, sau cariera *iubirii* de la *concept* la *dimensiune ontologică*.

Prezenta teză de doctorat intitulată *Iubirea veșnică a lui Dumnezeu după scrierile Sf. Apostol și Evanghelist Ioan* intenționează să aducă un plus în cercetarea teologică românească în ceea ce privește clarificarea conceptuală a semnificațiilor *iubirii* în filosofia greacă antică și teologia biblică noutestamentară. După cum se poate observa titlul implică și un atribut: *iubirea* lui Dumnezeu este „veșnică”. Nu este o asociere lingvistică întâmplătoare, ci este un enunț care deschide analiza spre o profundă învățătură dogmatică, pe care, de altfel, ne-o propunem să o prezentăm. Dumnezeu este veșnic, iar *iubirea* ca radiere din Ființa Sa divină, ca mod de a intra în relație cu creatura, nu poate avea o calitate măsurabilă temporal. *Iubirea* este un flux continuu, atemporal, de radiere a calității personale a Sfintei Treimi. Dumnezeu nu poate *iubi* doar pentru un anumit interval de timp.

Nu în ultimul rând, se poate observa că cercetarea noastră este circumscrisă metodologic la abordarea temei *iubirii* în scrierile Sfântului Apostol și evanghelist Ioan: *Evanghelia, Întâia epistolă sobornicească, A doua epistolă sobornicească și A treia epistolă sobornicească*. Din rațiuni metodologice, cercetarea noastră se limitează la aceste scrieri noutestamentare, deoarece o analiză exhaustivă a *iubirii* în toate cărțile Noului Testament depășește cadrul unei singure teze de doctorat. Apostolul Ioan, supranumit și „Apostolul iubirii” oferă cea mai complexă sumă de semnificații ale *iubirii* agapice: a) Dumnezeu este iubire (*1 Ioan* 4,8; *1 Ioan* 4,16); b) iubirea unii față de alții (*Ioan* 13,35; *Ioan* 15,13; *1 Ioan* 4,12); c) iubirea ca dar de la Dumnezeu (*Ioan* 5,42; *1 Ioan* 3,1; *1 Ioan* 4,7-10); d) modul existențial de a fi în iubirea lui Dumnezeu (*Ioan* 15,9-10; *Ioan* 17,26; *1 Ioan* 2,15; *1 Ioan* 3,17; *1 Ioan* 4,12; *1 Ioan* 4,16); e) iubirea ca o confirmare a asumării poruncilor divine (*Ioan* 15,10; *1 Ioan* 2,5; *1 Ioan* 5,3; *2 Ioan* 1,6). Astfel se poate observa că *iubirea* cântată de Sfântul Apostol Ioan este o iubire nemărginită de timp și spațiu, este o iubire

atotcuprinzătoare, o iubire jertfelnică. Este iubirea celui ce a trăit și a rodit iubirea divină. Pentru Sfântul Ioan, iubirea este tot ceea ce e bun și frumos, putere ce naște martiri ai credinței și ai omeniei, ai faptelor mari și ai virtuților, este esența dumnezeirii, așa cum s-a putut observa în secțiunea anterioară.

Prezenta teză de doctorat confirmă faptul că creștinismul este religia iubirii. Conținutul său profund vizează taina Persoanelor Sfintei Treimi, Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt, taina omului ce are vocația de a se îndumnezei în conlucrarea cu harul divin. Creștinismul nu poate fi limitat la o ideologie sau la un sistem religios organizat în cult, doctrină și viață religioasă, ci el depășește ineficacitatea și insuficiența celorlalte sisteme religioase gândite de om și fundamentate prin prisma exclusiv a umanului, el transcende dincolo de ceea ce poate fi gândit și formulat de om pentru că premiza sa fundamentală este Revelația divină împlinită în chip absolut, desăvârșit de Iisus Hristos, Dumnezeu și Om adevărat. „În Iisus Hristos se împlinesc toate și toate își descoperă sensul în Iisus Hristos”. Logosul divin prin actul kenotic al întrupării, prin patimă și învierea Sa restaurează umanitatea în drumul ei spre Dumnezeu, traiectorie din care a eșuat prin căderea în păcat. „Întreaga lume este adusă de Logos acasă”. Iisus Hristos este nucleul creștinismului pentru că El este Dumnezeu Adevărat și Om adevărat venit în maximă apropiere de noi pentru a-L putea cunoaște. El a învățat ca un om și a „revoluționat” principiile de viață religioasă și preceptele omului referitor la divinitate. Învățătura Sa este desăvârșită, pentru că El este Dumnezeu, și-i descoperă omului derutat de păcat, modul sublim de purtare religioasă, și anume cel creștin, prin care își poate câștiga mântuirea.

Centrul de greutate în creștinism, și care de altfel, îl diferențiază net de celelalte religii, este iubirea, în baza căreia Dumnezeu a creat lumea, Logosul divin S-a întrupat, omul se mântuiește și creația își împlinește sensul vocațional. Creștinismul a răzbătut în lume nu numai ca o credință nouă, dar ca și o mare iubire pornind de la Dumnezeu, de la Hristos, spre om și apoi multiplicată și răspândită mai departe de la om la om.” Creștinismul este relația personală, comuniunea iubitoare dintre Dumnezeu și om, două subiecte personale. Unul Se descoperă pentru a fi cunoscut, iar celălalt Îl cunoaște, și în această relație omul își descoperă sensul vieții: conformarea sau configurarea “chipului” cu Arhetipul în vederea „asemănării”.

Actele mântuitoare ale lui Iisus Hristos și tot creștinismul în ansamblul său, sunt înțelese prin optica iubirii și trăite în iubire. Adevăratele valențe ale iubirii sunt evidențiate în creștinism, ca act personal, conștient și liber, unde se precizează înțelesul adevărat al acestei energii

dumnezeiești, și calitatea ei specifică, în tăria, lumina și frumusețea ei, deosebită de alte afectivități sau manifestări sentimentale cunoscute de persoana umană.

Obiectivele pe care ni le propunem în prezenta teză de doctorat sunt următoarele:

1. Prezentarea unui cadru cât mai complet al semnificațiilor termenilor din vocabularul filosofiei grecești antice (Socrate, Platon, Aristotel) prin care este tradusă *iubirea*: *ἔρως*, *φιλία*, *ἀγαπάω* și evidențierea conexiunilor semantice între *iubirea* filosofică și *iubirea* noutestamentară. În acest scop, vom articula punctele de convergență în care filosofia și teologia se pot întâlni și dialoga în scopul recuperării unității primare.

2. Analiza vocabularului conceptual ebraic (*אהב*, *אהבתי*, *אהבה*) al *iubirii* prin sublinierea resemnificării semnificației termenului în Noul Testament, resemnificare impusă de opera răscumpărătoare a Mântuitorului Iisus Hristos.

3. Cercetarea valențelor exhaustive ale *iubirii* agapice în scrierile Sf. Apostol Ioan.

4. Evidențierea *iubirii* ca mod de actualizare al persoanei în relație cu alte persoane.

5. Congruența dintre *cunoaștere* și *iubire* în teologia noutestamentară, a teologilor contemporani (D. Stăniloae) și a filosofilor români (Nae Ionescu).

6. Receptarea și dezvoltarea învățăturii biblice despre *iubire* în teologia patristică (Fer. Augustin, Sf. Maxim Mărturisitorul, Sf. Ioan Hrisostom, Sf. Grigorie de Nyssa).

Cea mai mare atenție în prezenta teză de doctorat se va acorda variațiunii terminologice ale *iubirii* în filosofia greacă și modul în care acești termeni au făcut sau nu carieră în creștinism.

Practic, învățătura despre Sfânta Treime proprie numai creștinismului, este dogma care ne îngăduie să înțelegem pe deplin posibilitatea iubirii care este în Dumnezeu și necesitatea existenței ei în lume. Numai în dumnezeirea cea una, persoanele Sfintei Treimi trăiesc marea iubire atotdăruitoare a Uneia către Cealaltă, iubirea adevărată, autentică. Sfânta Scriptură amintește că „Tatăl iubește pe Fiul și toate le-a dat în mâna Lui” (*Ioan* 5, 35). Fiul se supune din dragoste voinței Tatălui și mărturisește: „Nu caut voia Mea, ci voia Tatălui Celui ce M-a trimis” (*Ioan* 5, 30). Sfântul Duh, care asistă Biserica întemeiată de Fiul, după voia Tatălui, care-L asistă pe Fiul nu caută nimic pentru Sine ci ajută cu iubire lucrarea Fiului (*Ioan* XIV, 26). Aici, iubirea în toată plinătatea ei este într-adevăr lege a vieții și calitate ființială a dumnezeirii. Această iubire atotcuprinzătoare a creat lumea văzută, ca ea să constituie obiectul unei dăruiri noi.

Persoanele unite în iubire se afirmă “una pe alta ca atare și se desăvârșesc reciproc. Iubirea are ca urmare o lărgire a eului propriu, o descătușare a tuturor forțelor bune din el și o

îmbogățire de sine prin celălalt. Cu cât eul se dăruiește mai mult, cu atât se îmbogățește mai mult. Astfel, iubirea izvorând din eul ființei umane face să se producă unirea dintre acest eu și Dumnezeu, să se îndumnezeiască, dând rațiunii, voinței, sentimentului și trupului o strălucire divină. Întreg eul este transfigurat de iubirea divină. Fără această iubire nu este posibilă desăvârșirea proprie, dezvoltarea personalității. Ea este absolut indispensabilă umanității. Năzuința spre Dumnezeu este inerentă firii, deci trebuie împlinită. Numai iubirea poate realiza acest fapt. Cel ce iubește în Dumnezeu și Dumnezeu” viază în el. De aceea, acesta are viață veșnică, pe când «*cel ce nu iubește petrece în moarte*» (1 Ioan III, 14). Iubirea este centrul vieții creștine. Din iubire izvorăsc toate, spre iubire se îndreaptă toate, prin iubire primesc valoarea toate. Iubirea se revarsă din ființa divină și din ființa omului. Ea există din veșnicie în Dumnezeu și va exista veșnic, fiind tendința originară și esențială a spiritului omenesc. Ea este «centrul» sau «inima» omului și a vieții omenești. Numai prin iubire se realizează cea mai. deplină unire cu Dumnezeu și prin Dumnezeu cu întreaga creatură.

Relevanța și actualitatea temei prezentei teze de doctorat în contextul cercetării actuale rezidă în faptul că *iubirea* este abordată într-un orizont interdisciplinar: teologie și filosofie. Exercițiul analizei noastre a fost unul nu de a sublinia într-o manieră apologetică diferențele valențelor conceptului *iubire* la gânditorii greci Socrate, Platon, Aristotel și la Sf. Apostol Ioan, ci unul integrator prin care intenționăm să revenim la sensurile prime ale termenilor care definesc *iubirea* în vocabularul grecesc: *ἔρως*, *φιλία*, *ἀγάπω*. Ne interesează să investigăm cum iubirea agapică a trecut de la concept la realitate personală divină fără a întâmpina nici o dificultate în accepțiunea teologică noutestamentară. Aici trebuie amintit faptul că teologia creștină nu a intenționat nu a intenționat să desființeze niciodată reflecția religioasă antică a grecilor, ci a precizat sensul definit al acestei reflecții traduse fie în exercițiu practic contemplativ sau în discurs conceptual.

Spre deosebire de celelalte forme care redau iubirea, *agape* are un specific aparte, definind „iubirea care face bine altuia, iubirea încercată și jertfelnică, iubirea care se dăruiește pentru altul fiindcă nu se uita la ale sale, eliberând sufletul omenesc din egoismului care îl clăustrează în întunericul vieții”. *Agape* nu este un simplu atribut al lui Dumnezeu, ci o definiție a spiritualității Lui (Ioan 4, 24; 1 Ioan 4, 16-20). Pentru acest motiv *agape* este cuvântul preferat al Noului Testament. Astfel, verbul *ἀγάπῳ* este întâlnit de 135 de ori, substantivul *ἀγάπη* de 117 ori, iar adjectivul *ἀγάπετος* de 63 ori. Sfinții Părinți nu au elaborat o definiție a iubirii, pentru că

definită limitează și nu exprimă în splendoarea ei bucuria trăirii iubirii. Ei au trăit iubirea în relație cu Dumnezeu Personal și iubitor. Sfântul Maxim Mărturisitorul încearcă totuși să o caracterizeze astfel: “Iubirea este o dispoziție bună și afectuoasă a sufletului, datorită căruia el nu cinstește nici unul din lucruri mai mult decât cunoștința lui Dumnezeu”. *Iubirea* este o energie treimică, ce se revarsă asemenea unei raze binefăcătoare a soarelui, înscriindu-se ca o lege în inimă (*Romani* 2,14), ca o trăsătură dumnezeiască ce lasă urme adânci în ea”.

În sens deplin *iubirea* creștină încadrează în sfera ei iubirea divină, *iubirea* umană în dimensiunea ei orizontală în aproapele și semenii noștri, *iubirea* ca act interpersonal. „Iubirea creștină este o realitate, este un fenomen bipolar, adică ambii membrii ai relației de iubire sunt în același timp obiect și subiect al iubirii, și o diferențiază de eros care are o structură exclusiv monopolară” afirmă Părintele profesor Dumitru Stăniloae, cel care, de altfel, a dedicat o largă atenție problematicii *iubirii* în teologia sa.

Iubirea creștină exprimă iubirea divină ce se pogoară din Sfânta Treime în inimile credincioșilor, unde devine o iubire asumată și impropriată ființial de om, iar în dinamica ei tâșnește în iubirea pentru semenii. Iubirea este o relație personală dintre Dumnezeu și om, dintre om și Dumnezeu și dintre om și om. Iubirea este considerată de cel care iubește drept har, drept dar divin. Acest fapt apare și în mod logic prin ideea creștină a caracterului divin al iubirii. „Iubirea creștină în om nu este o iubire oarecare naturală, care și-a dovedit în cursul timpurilor incapacitatea în privința mântuirii omului, ea nu este nici aceeași iubire naturală, ridicată la un coeficient ideal, căci în acest caz ar fi eros, ci ea este un dar al divinității, căpătat de fiecare om în parte prin apariția iubirii divine în lume în persoană, activitatea și moartea Mântuitorului. Iubirea fiind în lume, în om, fiecare credincios o poate aduce la expresie, o poate potența sau o poate înăbuși. De aici și porunca dată nouă de Iisus Hristos de a iubi, poruncă ce reprezintă un imperativ moral pentru acceptarea iubirii și ca atare un ajutor efectiv și nou în acțiunea de mântuire a omului. Porunca iubirii reprezintă un argument în plus în favoarea originii divine a iubirii din om, căci a porunci ceva cuiva, indică faptul că acel ceva lipsește persoanei respective, că ea nu este al ei, este străin, și că acest ceva trebuie să devină respectivei persoane ceva personal, o posesie”. Iubirea—dar este numai o iubire potențială. Pentru a deveni iubire actuală, ea are nevoie de aprobarea și efortul susținut al credinciosului. Numai astfel iubirea creștină își dezvăluie într-adevăr specificul ei: deplinătatea activă.

Iubirea creștină este dinamică, este activitate, și este îndumnezeitoare, este viață și trăire în comuniune cu Dumnezeu și cu aproapele. Iubirea creștină își are motivul și cauza în Sine; ea nu aleargă după bunuri exterioare necesare ei. Prin aceasta iubirea este lipsită total de egoism, este cu totul dezinteresată, cu riscul oricăror suferințe, întru slujirea altora. Prin lipsa oricărui motiv exterior, prin lipsa de egoism și prin dezinteresare, iubirea rămâne ceea ce este: revărsare, și, ca atare, ea este altruistă. Strâns legat de caracterul altruist al iubirii creștine este și caracterul ei comunitar. Iubirea semenilor este atât de strâns legată de noțiunea de agape, încât, lipsind aceasta iubirea nu este adevărata iubire. O altă particularitate a iubirii creștine este că ea apare și ca jertfa. Agape este jertfa deoarece este fapta și anume fapta comunitară. Agape este forța care împinge pe credincios până la jertfa vieții, pentru a veni în ajutorul mântuirii semenului. În această privință Mântuitorul zice: “Mai mare dragoste decât aceasta nimeni nu are, ca viața lui să și-o pună pentru prietenii” (Ioan 15, 13). Dar agape este și trăire spirituală cu semenul. Aceasta face că nenorocirea semenului să provoace suferința celui ce iubește. Prin aceasta agape apare și ca suferință; suferința ce duce în ultimă instanță la jertfa. Suferința și jertfa sunt probele majore ale înaltei valori și sincerității a iubirii creștine. Această iubire demonstrează prin aceste pe de o parte realitatea ei, iar pe de altă parte activismul ei. Deci, ea nu rămâne izolată în turnul ei de fildeș al unui sentiment vag, eteric, ci intra adânc în cel ce iubește. Prin aceste caractere iese cu totul în relief înălțimea și valoarea inegalabilă a iubirii creștine.

Agape nu este însă numai suferința. Ea este și seninătate plină de fericire. Aceasta seninătate o dovedesc chipurile pline de liniște ale adevăraților credincioși, icoanele bizantine ale sfinților, pline de zâmbet senin și mulțumit, și viața plină de pace creștinilor cu inima caldă, iubitoare. Seninătatea fericită a iubirii reprezintă propriu zis o urmare firească a ideii creștine după care agape se identifică cu mijlocul unic și indispensabil al mântuirii, și, în ultimă instanță, cu mântuirea însăși”, cum subliniază Părintele profesor Orest Bucevski.

Omul iubește pe Dumnezeu cu iubirea pe care Dumnezeu o revărsa în sufletul său, de aceea omul se valorizează ca persoana în iubire față de Dumnezeu și față de aproapele. Iubirea noastră față de Dumnezeu este răspunsul la iubirea Sa, omul iubește și trebuie să progreseze în iubire până la desăvârșire, pentru că iubirea nu cunoaște cantitate. În acest sens Sfântul Maxim Mărturisitorul afirmă: „Iubirea față de Dumnezeu și față de aproapele nu sunt două virtuți, ci una singură. Iubirea față de Dumnezeu și față de aproapele nu sunt decât aspecte ale aceleiași virtuți: iubirea creștină; între cele două, exista o legătura indestructibilă, o unitate care ar putea fi pe

drept cuvânt numita dialectică, întrucât ele se condiționează reciproc; iubirea față de Dumnezeu nu poate să existe fără iubirea de aproapele și invers”. Cel ce iubește pe Dumnezeu, nu poate să nu iubească și pe tot omul ca pe Sine însuși.

Iubirea credinciosului nu se poate reduce din punct de vedere la una dintre cele trei funcții psihice fundamentale: rațiune, simțirea și voința. Ea le cuprinde pe toate trei, dar nici suma lor nu-i reda specificul. Iubirea se manifesta prin aceste funcții psihice, fără să se reducă la ele. Ea este un fenomen ființial uman, cu aspecte specifice, pentru ca poartă amprenta divinului, unde își are izvorul. Esența pură a iubirii în genere și anume revărsarea, dăruirea. Agape este totală revărsare, “totală dăruire de Sine”, fenomen ce vizează nu numai pojghița unui sentiment vag, ci întreaga ființa umană. Prin această revărsare crusta egoismului, a limitării în trăire și orizont, cauzată de trăirea în limitele înguste ale eului propriu, este sparta, iar eul purtat de iubire se depășește pe Sine, se transcende, dăruindu-se prin revărsare întregii existențe. Prin aceasta orizontul trăirii devine infinit, iar eul ia parte la viața eternității, a dumnezeirii. Acum se îndeplinește și comuniunea între om și Dumnezeu, fapt care îi permite Apostolului iubirii să exclame; “Și cine rămâne în dragoste rămâne în Dumnezeu și Dumnezeu rămâne în el.” Comuniunea cu Dumnezeu înseamnă însa mântuire. Revărsarea, specificul iubirii, găsește în agape deplinătatea ei. Agape primește astfel înțelesul major religios de punte de legătura cu divinitatea, de comuniune cu ea și mântuire.

Omul este obiectul iubirii divine care este deplină, modul ei de revărsare, de dăruire dovedește că iubirea nu urmărește o împlinire, ci demonstrează deplina revărsare pentru altul, și reciprocitatea care se creează între cele două subiecte iubitoare. Prin om, și lumea devine obiect al iubirii. Vice-versa obiectul iubirii umane este Dumnezeu și aproapele de aceea iubirea creștină are un caracter universal, nefiind limitată doar la oamenii de aceeași religie creștină. Credinciosul trebuie să iubească pe tot omul, fie el creștin, fie de altă religie, fie bună sau rău, fie apropiat sau fie vrăjmaș.

Literatura teologică care vizează abordarea conceptului *iubire* este una foarte bogată prin diverse cărți și articole. Amintim aici pe cele care au făcut carieră în teologia românească și unele teze de doctorat; Pr. Gh. Bălana: „Sfântul Apostol și Evanghelist Ioan, Epistola I”, în *Mitropolia Olteniei*, nr. 9-10, 1973, „Epistola întâia sobornicească a Sfântului Apostol Ioan. Comentariu, cap. 1, 5-10”, în *Mitropolia Olteniei*, nr. 1-2, 1975, „Epistola întâia sobornicească a Sfântului Apostol Ioan. Prologul”, în *Mitropolia Olteniei*, nr. 7-8, 1974; D. I. Belu, *Despre iubire*,

Timișoara, 1945; „Sensul creștin al iubirii față de sine”, în *Studii Teologice*, nr. 7-8, 1957, „Un aspect mai puțin luat în seamă al iubirii față de semenii. Considerații introductive”, în *Studii Teologice*, nr. 5-6, 1958; Sorin Comșa, „Privire comparativă între eros și agape”, în *Altarul Banatului*, anul XIII, 2002, nr. 7-9; Pr. dr. Ilie Moldovan, *Teologia iubirii*, volumul I, Editura Reîntregirea, Alba-Iulia, 1996; Haralambie Roventă, *Iubirea creștină*, București, 1936; Dumitru Stăniloae, „Iubire și adevăr”, în *Ortodoxia*, 1967, nr. 2, *Iubirea creștină*, Editura Porto-Franco, Galați, 1993, „Dumnezeu este iubire (1 Ioan 4,8)”, în *Ortodoxia*, 1971, nr. 3. Desigur putem nota și aparițiile mai noi, dar ar fi redundant să etalăm o simplă listă de autori și titluri.

Parcurgând întreaga literatură biblică românească despre *iubire* considerăm că aportul nostru la îmbogățirea literaturii de specialitate este unul binevenit tocmai datorită obiectivele cercetării prezentate anterior.

Prezenta teză de doctorat este structurată în cinci capitole. Metodologic, aceste capitole sunt precedate de o introducere în care prezentăm argumentul și obiectivele cercetării. Pentru o mai bună desfășurare sistematică a valențelor *iubirii* în teologia Sf. Ioan Evanghelistul, fiecare capitol este segmentat în subcapitole și secțiuni adiacente subcapitolelor.

În primul capitol intitulat *Semnificațiile conceptului iubire în filosofia greacă și teologia creștină* s-au analizat termenii din limba greacă veche și ebraică prin care este denotată *iubirea* sub diferitele sensuri semantice: ἔρως, φιλία, ἀγάπω אהב, אהב, אהבה. În primul subcapitol (1.1. *Iubirea în orizontul filosofiei grecești*) analiza noastră s-a focalizat pe interpretarea *iubirii* în filosofia lui Platon, Socrate și Aristotel. Astfel în a doua secțiune a acestui subcapitol (1.1.2. *ἔρως - semnificații aristotelice și platonice*), a-a avut în vedere următoarele puncte, care definesc semnificația *eros*-ului: ἔρως în cosmogoniile prefilosofice, ἔρως ca principiu al „atrăției”: forță motrice și „prim mișcător”, ἔρως în Banchetul lui Platon: tendință de ascensiune și forță animatoare și susținătoare în cunoașterea adevărată. În cea de-a treia secțiune a acestui subcapitol (1.1.3. *φιλία - precizări conceptuale la Socrate și Platon*), analiza noastră se va centra asupra termenului semnificației termenului *φιλία* la Platon și Socrate. În acest sens, această secțiune este segmentată în trei părți: 1.1.3.1. *φιλία ca prietenie: iubirea ca factor al interrelaționării dintre oameni*, 1.1.3.2. *φιλία în hermeneutica socratică și plotiniană din Lysis*, 1.1.3.3. *diferențe de nuanțe și semnificație: iubirea socratică și iubirea platonice*. Ultima secțiune a acestui capitol (1.1.4. *ἀγάπω - un mod particular al iubirii*) vizează semnificațiile termenului ἀγάπω.

Pentru a conecta semnificația *iubirii* din filosofia greacă cu semnificația *iubirii* agapice din scrierile Sf. Apostol Ioan considerăm că este necesar de a realiza un cadru al *iubirii* în orizontul teologiei vechitestamentare, lucru pe care l-am realizat în cel de-al doilea subcapitol (1.2. *Vocabularul iubirii în teologia biblică: ἀγαπάω, ἀγάπη, ἀγαπητός*). Acest subcapitol este împărțit în două secțiuni: 1.2.1. אהב, אהב, אהב - *corespondențele ebraice ale conceptului iubire în Septuaginta*, respectiv 1.2.2. *Vocabularul conceptul filosofic grecesc în reinterpretarea Sfinților Părinți*. Dintre acestea, prima secțiune este cea mai amplă și vizează următoarele puncte: traducerea lui ἀγαπάω prin אהב, Semnificația de relație personală a lui אהב, רצה, חפץ, iubirea - normă a relațiilor sociale stabilite sub protecția legii teocratice, ἀγαπάω (iubire) și διαθήκη (legământ) - principii ale relației reciproce dintre Dumnezeu și om, iubirea ca sentiment bazic al relației pioase cu Dumnezeu, dimensiunea națională și individuală a iubirii în Vechiul Testament, iubirea în relația poporului evreu cu Yahweh, dezvoltarea conceptului de iubire în dogmă în *Deuteronom*.

Capitolul al II-lea - *Hermeneutica iubirii: de la concept la dimensiune ontologică* - este dedicat explorării *iubirii* agapice în teologia ioaneică, expusă în *Evanghelia* a IV-a și în cele trei epistole. După o scurtă introducere în teologia Sf. Apostol Ioan (2.1. *Particularitățile teologiei ioaneice: filosofia Logosului și noutatea iubirii agape*), atenția noastră se focalizează pe semnificațiile *iubirii* agape (2.2. *Iubirea ἀγαπάω - valențe în scrierile Sf. Apostol Ioan*). În prima secțiune a acestui al doilea subcapitol (2.2.1. *Ὁ θεὸς ἀγάπη ἐστίν* - „Dumnezeu este iubire” (1 Ioan 4,16) am încercat, pe baza reflecțiilor teologice ale discursului unor profesori ortodocși de renume, să explicăm versetul biblic „Dumnezeu este iubire”. Hermeneutica acestui text ne revelează faptul că *iubirea* divină are o dimensiune atemporală, fapt pe care l-am subliniat în prima secțiune (2.2.1.1. *Veșnicia și iubirea - prefațare a modului de existență divin*), unde am abordat următoarele puncte: timp și veșnicie în Sfânta Scriptură, actualizarea veșniciei prin și în iubire, și că *iubirea* este un mod de a fi a lui Dumnezeu în relație cu creatura (2.2.1.2. *Semnificația iubirii ca mod de a fi a lui Dumnezeu*). În această secțiune, am adus în prim plan problema *persoanei* și a relației, vizând următoarele puncte: 2.2.1.2.1. *Problematica ontologică în reinterpretarea conceptelor. Premize ale înțelegerii iubirii ca factor și mod al posibilității comunicării*; 2.2.1.2.2. *Persoana și dinamica relației - repere ale posibilității exprimării iubirii*; 2.2.1.2.3. *Paradoxul absolutității dumnezeirii și al relației*.

În cea de-a doua secțiune a acestui subcapitol (2.2.2. *αὐτὸς ἠγάπησεν ἡμᾶς* - „*El ne-a iubit pe noi*” (1 Ioan 4,10) am evidențiat exprimarea iubirii lui Dumnezeu față de oameni, concretizată în modul complet prin opera răscumpărătoare a Mântuitorului Iisus Hristos. În argumentarea noastră, am vizat următoarele puncte: 2.2.2.1. *Sfânta Treime - structura supremei iubiri*, 2.2.2.2. *Chenoza - expresie a iubirii maxime și proximității dintre divin și uman*, 2.2.2.3. *Iisus Hristos - chipul iubirii absolute comunicate umanității*, 2.2.2.4. *Jertfa hristică mântuitoare - expresie a iubirii și prețuirii omului*, 2.2.2.5. *Ipostaze ale iubirii Mântuitorului Hristos față de apostoli*.

În capitolul al III-lea - *Iubirea - factor integrator al comuniunii și al desăvârșirii. Repere hermeneutice la Întâia Epistolă Sobornicească a Sfântului Apostol Ioan* - ne-am propus o continuare a hermeneuticii iubirii în teologia ioaneică. Acest capitol este împărțit în cinci subcapitole. Pentru a întregi registrul cadru al iubirii agapice trebuie să avem în vedere în cercetarea noastră calitatea de dar al iubirii (3.1. *Iubirea - dar al lui Dumnezeu față de oameni*), dimensiunea comunională a iubirii (3.2. *ἀγαπῶμεν ἀλλήλους* - „*să ne iubim unul pe altul*” (1 Ioan 4,7), iubirea ca mod al acordului voinței umane cu voința divină prin respectarea poruncilor (3.3. *αὕτη γὰρ ἐστὶν ἡ ἀγάπη τοῦ θεοῦ, ἵνα τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ τηρῶμεν* - „*Dragostea de Dumnezeu aceasta este: Să păzim poruncile Lui*” (1 Ioan 5,3) și iubirea ca relație transfigurator în orizontul prezenței lui Dumnezeu (3.4. *ὁ μένων ἐν τῇ ἀγάπῃ ἐν τῷ θεῷ μένει, καὶ ὁ θεὸς ἐν αὐτῷ μένει* - „*Cel ce rămâne în iubire rămâne în Dumnezeu și Dumnezeu rămâne întru el*” (1 Ioan 4,16). În ultimul subcapitol (3.5. *ἔρως și ἀγαπάω: morfologia edificării umanului în condiția relației cu Dumnezeu în filosofie și teologie. Analiză comparativă*) ne-am propus să evidențiem diferențele dintre erosul grecesc și iubirea agapică în exercițiul edificării umanului.

Iubirea între oameni se dezvoltă în comuniune și unitate și din această rațiune am dezvoltat subcapitolul al doilea în mai multe secțiuni, în scopul unei mai bune precizări: 3.2.1. *Vectorul iubirii în orizontul relației cu Dumnezeu și cu semenii: semnificația iubirii-răspuns la iubirea lui Dumnezeu*; 3.2.2. *ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλους καθὼς ἠγάπησα ὑμᾶς* („*să vă iubiți unul pe altul, precum v-am iubit Eu*” (Ioan 15,12). *Iubirea față de aproapele ca realizare concretă a iubirii*; 3.2.3. *Fuziunea între iubirea de Dumnezeu și iubirea aproapei*; 3.2.4. *Iubirea - fundament al comuniunii și unității*; 3.2.5. *Responsabilitate și coresponsabilitate - dimensiunea iubirii caritas*; 3.2.6. *Vocația comunitară a iubirii creștine: vector activ al valorizării umanului*.

Un spațiu larg l-am acordat și subcapitolului patru, deoarece este abordată o temă dogmatică sensibilă care relevă *iubirea* ca mediu, ca „rămânere” reciprocă care transpune pe om în prezența lui Dumnezeu și pe Dumnezeu în om. Această dimensiune dinamică a *iubirii* este valorificată teologic în mai multe secțiuni și subsecțiuni: 3.4.1.1. *Καθὼς ἠγάπησέν με ὁ πατήρ, καὶ ὁ ὑμᾶς ἠγάπησα μείνατε ἐν* („Precum M-a iubit pe Mine Tatăl, așa v-am iubit și Eu pe voi” - Ioan 15,9). *Relația de iubire dintre Tatăl și Fiul - matrice a relației dintre Dumnezeu și om*; 3.4.1.2. „Înfierea divină” - *structură a iubirii și mod al mod al vieții în Hristos*; 3.4.1.3. *Împreună „rămânere” prin iubire a lui Dumnezeu și a omului - chip al sfințeniei și maximizare a vocației ontologice*; 3.4.2. *Iubirea - forța revelatoare a persoanei în comuniune*; 3.4.3. *Iubire și persoană sau construcția unui raport între transcendent și imanent. Hermeneutica iubirii agapice în teologia contemporană*; 3.4.4. *Valorizarea persoanei în dinamica iubirii comuniunii cu Dumnezeu*.

Capitolul al IV-lea - *ὁ μὴ ἀγαπῶν οὐκ ἔγνω τὸν θεόν, ὅτι ὁ θεὸς ἀγάπη ἐστίν* (1 Ioan 4,8). *Cunoașterea și iubirea: congruență în exercițiul mântuirii* - încearcă să argumenteze că *iubirea* și *cunoașterea*, desigur cunoașterea desfășurată între persoane, sunt factori complementari care se implică reciproc. Împărțit în două subcapitole (4.1. *Specificitatea cunoașterii creștine reflectată în Noul Testament* și 4.2. *Funcția epistemologică a iubirii: reflecții filosofico-teologice*), acest capitol vine să puncteze din perspectiva unor teologi și filosofi români (D. Belu, Dumitru Stăniloae, Nae Ionescu, Mircea Vulcănescu etc.) că faptul iubiri este resortul cunoașterii, ca intenționalitate și deschidere spre celălalt.

Ultimul capitol, al V-lea - *Receptarea și dezvoltarea învățăturii biblice despre iubire în teologia patristică* - își propune să aducă în prim plan modul în care unii Sfinții Părinți au dezvoltat teologia biblică ioaneică despre *iubire*. Capitolul este compus din patru subcapitole, fiecare capitol prezentând o particularitate patristică în exegeza *iubirii*: 5.1. *Concepția augustiniană despre iubire*; 5.2. *Iubirea în orizontul teologic al Sf. Maxim Mărturisitorul*; 5.3. *Hermeneutica iubirii în exegeza Sf. Ioan Gură de Aur*; 5.4. *Iubire și desăvârșire la Sf. Grigorie de Nyssa*.

Obiectivul central al lucrării de față îl constituie analiza conceptului de *iubire* în teologia ioaneică a Noului Testament, cu referire directă la textele biblice, folosind o metodologie adecvată de cercetare a acestuia. De aceea, am prezentat metodele, tehnicile și procedeele

folosite în cadrul acestui demers științific. Utilizând ca punct de referință abordarea științifică biblică, am folosit metodele specifice cercetării de acest gen:

a) *Metoda exegetico-hermeneutică* prin care s-au interpretat în perspectivă biblică, dogmatică textele vechitestamentare și nouetestamentare cu referire la *iubirea* agapică, ca puncte care exprimă cel mai bine cadrul general al *iubirii* în mentalitatea religioasă iudaică și receptarea *iubirii*, în variațiunile sale semantice, în teologia Noului Testament. Interpretarea diferitelor pasaje din *Evangelia după Ioan* și din cele trei epistole sobornicești s-a realizat pe baza operelor Sfinților Părinți, a comentariilor biblice consacrate în cercetarea biblică nouetestamentară, a lucrărilor teologilor români, dar și pe lucrările teologilor moderni și contemporani aparținând spațiului apusean. Nu am pus un mare accent pe exegeza diacronică, prin orientarea tezei mele spre autorul textelor biblice și contextul în care au apărut ele, ci în mod special pe cea sincronică prin centrarea spre textul biblic și spre destinatari ca receptori ai acestuia. Astfel, s-a acordat atenție intenției textului în exprimarea unor adevăruri revelate, formulate succint, dar de complexitate mare, cu o mare relevanță la contextualizarea importanței și valorii *iubirii* în condiția omului de azi secularizat.

b) *Metoda istorică*, încearcă să contureze dezvoltarea conceptuală a ideii de *iubire* în filosofia greacă și teologia biblică nouetestamentară și să o privească, apoi, din perspectivă fenomenologică. Scopul utilizării acestei metode în lucrarea mea a fost observarea caracteristicilor raportului dintre *iubirea eros*, gândită în maniera filosofilor greci (Platon, Aristotel, Socrate) și *iubirea agape* gândită în maniera biblică în interconexiunea Vechiului și a Noului Testament, dar și în maniera teologiei patristice de tip maximian, augustinian, hrisostomian, grigorian. Astfel, se poate contura un tablou istoric complex al ideii de *iubire* în gândirea filosofică religioasă greacă, care a oferit de altfel teologiei ortodoxe vocabularul noțional terminologic, desigur cu reinterpretarea într-o măsură mai mică sau radicală a conceptelor în semnificația lor.

c) *Metoda analitică*, prin care am urmărit să pun în evidență analiza fiecărui termen grecesc și ebraic prin care este redată *iubirea* (ἔρως, φιλία, ἀγάπη, אהב, אהב, אהבה), dar și teologia distinctă a Sf. Apostol și Evanghelist Ioan, pentru a putea răspunde la o serie de întrebări fundamentale pentru studiul de față. Avantajul acestei metode este capacitatea sa de a pune în evidență particularitatea unică a gândirii fiecărui filosof grec, autor biblic și teolog patristic în parte și accentele sale specifice referitor la problema *iubirii*.

d) *Metoda antropologică*, dat fiind faptul că cea mai consistentă parte din lucrarea mea a tratat problema *iubirii* cu relevanță pentru om. Din aceste rațiuni, am încercat să evit o cercetare aridă, abstractă, ci intenția mea a fost să definesc valoarea *iubirii* pentru om, ca dimensiune esențială a existenței sale pământești.

e) *Metoda comparativă* a adus un plus de acuratețe în punerea în paralel a semnificației *iubirii* în filosofia greacă și teologia ioaneică, prin evidențierea nuanțelor diferite și comune.

Având în vedere cantitatea considerabilă de cercetare întreprinsă asupra *iubirii*, cercetarea noastră a recurs la consultarea de resurse bibliografice. Astfel, în strânsă legătură cu noțiunile fundamentale cu care operează această lucrare sunt izvoarele istorice, literatura de specialitate. Pentru aceasta, a fost necesară mai întâi consultarea unei bogate bibliografii și a instrumentelor de lucru în scopul introducerii și familiarizării cu principiile filosofice și teologice ale ideii de *iubire*, în mod special cu mentalitatea greacă antică. Ca izvoare am folosit edițiile Sfintei Scripturi *Septuaginta. Id est Vetus graece iuxta LXX interpretes*, Alfred Rahlfs (Ed.), Deutsche Bibelgesellschaft, Stuttgart, 2004; *Biblia Hebraica Stuttgartensia*, K. Elliger et W. Rudolph (Eds.), Deutsche Bibelgesellschaft, Stuttgart, 1999; *Biblia Sacra Iuxta Vulgatum Versionem*, Robertus Weber (Ed.), Deutsche Bibelgesellschaft, Stuttgart, 1994; *Biblia sau Sfânta Scriptură*, tipărită sub îndrumarea și cu purtarea de grijă a PF Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, cu aprobarea Sfântului Sinod, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodox Române, București, 2013. Menționez faptul că textele în biblice în limba română, greacă și ebraică au fost citate după aceste ediții.

Pentru o abordare cât mai completă a subiectului și a delimitărilor conceptuale am recurs la diverse dicționare și enciclopedii: *A Concise Greek-English Dictionary of the New Testament*, Barclay M. NEWMAN, JR., Deutsche Bibelgesellschaft United Bible Societies, Hendrickson Publishers, 2003; *Dictionary for Theological Interpretation of the Bible*, Kevin J. VANHOOZER (Ed.), Baker Book House Company, Grand Rapids, 2005; *Dictionary of the Later New Testament & Its Developments*, Ralph P. MARTIN and Peters H. DAVIDS (Eds.), InterVarsity Press, Downers Grove, 1997; *Eerdmans Dictionary of the Bible*, David Noel FREEDMAN (Ed.), Grand Rapids, Cambridge, 2000; *HarperCollins Bible Dictionary*, Paul J. ACHTEMEIER (Ed.), HarperCollins Publishers Inc., New York, 1996; *The Anchor Bible Dictionary*, Volume 4, David Noel FREEDMAN (Ed.), Doubleday, London, New York, 1992; *Theological Dictionary of the New Testament* edited by Gerhard Kittel and Gerhard Friedrich translated by Geoffrey W. Bromiley.

Abridged in One Volume, Geoffrey W. BROMILEY, William B. Eerdmans Publishing Company, Grand Rapids, 1985; *Vocabular de Teologie Biblică*, Editura Arhiepiscopiei Romano-Catolice, București, 2001; *The Cambridge Companion to Aristotle*, Cambridge University Press, Cambridge, 1995; *The Cambridge Companion to Early Greek Philosophy*, „Cambridge Companions to Philosophy” Series, Cambridge University Press, Cambridge, 1999; *The Cambridge Companion to Plato*, Cambridge University Press, Cambridge, 1992.

Literatura de specialitate cuprinde scrierile Sfinților Părinți (*Părinți și Scriitori Bisericești*, EIBMBOR, București și J. P. Migne (Ed.), *Patrologiae cursus completus*, Paris, 1844-1866), comentarii biblice consacrate în cercetarea biblică noutestamentară, cărți și studii de teologie și filosofie.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

1. Adămuț, Anton I., *Filosofia Sfântului Augustin*, Polirom, Iași, 2001.
2. Aristotel, *Fizica*, traducere de N. I. Barbu, Editura Științifică, București, 1966.
3. Aristotel, *Metafizica*, traducere, comentariu și note de Andrei Cornea, Humanitas, București, 2007.
4. Augustin, *Despre iubirea absolută - Comentariu la prima Epistolă a lui Ioan*, traducere de Roxana Matei, ediție bilingvă, Editura Polirom, Iași, 2003.
5. Barrett, C. K., *The Gospel According to St. John. An Introduction with Commentary and Notes on the Greek Text*, The Westminster Press, Philadelphia, 1978.
6. Bălana, Pr. Gh., „Epistola întâia sobornicească a Sfântului Apostol Ioan. Prologul”, în *Mitropolia Olteniei*, nr. 7-8, 1974.
7. Bălana, Pr. Gh., „Sfântul Apostol și Evanghelist Ioan, Epistola I”, în *Mitropolia Olteniei*, nr. 9-10, 1973.
8. Beasley-Murray, George R., *John*, World Biblical Commentary, Volume 36, Word Book Publisher, Waco, 1987.
9. Belu, D. I., *Despre iubire*, Timișoara, 1945.
10. Belu, Pr. prof. D., „Sensul creștin al iubirii față de sine”, în *Studii Teologice*, nr. 7-8, 1957.
11. Belu, Prof. D. I., „Un aspect mai puțin luat în seamă al iubirii față de semenii. Considerații introductive”, în *Studii Teologice*, nr. 5-6, 1958.
12. Braniște, Pr. magistr. Marin, „Concepția Sfântului Ioan Gura de Aur despre dragoste și prietenie”, în *Studii Teologice*, anul IX, 1957, nr. 9-10.
13. Brown, Raymond E., Joseph A. Fitzmyer, Roland E. Murphy, *Introducere și comentariu la Sfânta Scriptură*, Vol. IX: *Literatura ioaneică*, Editura Galaxia Gutenberg, 2007.
14. Cârstoiu, Protos. Lect. Justinian, „Iubirea lui Dumnezeu față de oameni în scrierile Sfântului Ioan Evanghelistul”, în *Studii Teologice*, nr. 1-2, 1998.
15. Coman, Ioan G., *Frumusețile iubirii de oameni în spiritualitatea patristică*, Editura Mitropoliei Banatului, Timișoara, 1988.

16. Croitoru, Cristina-Gabriela, „Sfântul Ioan Teologul, Apostolul iubirii (II)”, în *Altarul Banatului*, nr. 10-12, 2010.
17. Croitoru, Cristina-Gabriela, „Sfântul Ioan Teologul, Apostolul iubirii (III)”, în *Altarul Banatului*, nr. 1-3, 2011.
18. Damian, Teodor, „Virtutea dragostei la Sfântul Ioan Gură de Aur”, în *Biserica Ortodoxă Română*, nr. 5-6, 1979.
19. Davies, A. T., „Law and Love in Judaism and Christianity”, în *Anglican Theological Review* 64, 1982.
20. Drăgulin, Gh., „Maitri și agape. Iubirea de oameni în budism și în creștinism”, în *Ortodoxia*, nr. 4, 1959.
21. Dumitrescu, Dragoș, „Iubirea către Dumnezeu”, în *Biserica Ortodoxa Română*, anul XXIX, 1905, nr. 2-3, p. 122
22. Fitzmyer, Joseph A., *First Corinthians. A New Translation with Introduction and Commentary*, The Anchor Yale Bible, Yale University Press, New Haven and London, 2001
23. Galeriu, Pr. C., *Jertfă și răscumpărare*, Ed. Harisma, București, 1991.
24. Galeriu, Pr. magistr. Constantin, *Iubirea dumnezeiască și judecata din urmă*, în „Ortodoxia”, anul XI, 1959, nr. 2.
25. Georgescu, M., „Virtutea iubirii în teologia Sfântului Maxim Mărturisitorul”, în *Studii Teologice*, nr. 9-10, 1958
26. Guthrie, Donald, *Evrei. Introducere și comentariu*, Editura Scriptum, Oradea, 2011.
27. Larchet, Jean Claude, *Despre iubirea creștină*, traducere de Marinela Bojin, Editura Sophia, București, 2005.
28. Marion, Jean-Luc, *Fenomenul erosului. Șase meditații*, traducere de Maria-Cornelia Ică jr. Sibiu: Editura Deisis, 2004.
29. Marion, Jean-Luc, *Idolul și distanța*, trad. din franceză de Tinca Prunea-Bretonnet și Daniela Pălășan, control științific de Cristian Ciocan, Humanitas, 2007.
30. Marion, Jean-Luc, *Prolegumene la caritate*, Galaxia Gutenberg, București, 2010.
31. Mihoc, Vasile, *Sfânta Evanghelie de la Ioan. Introducere și comentariu*, Volumul I, Teofania, Sibiu, 2003.
32. Moo, Douglas, *New International Commentary on the New Testament. The Epistle to the Romans*, Eerdsman's Publishing Co., Grand Rapids, 1996.

33. Munteanu, Anca, *Iubirea intertreimică - paradigmă a iubirii umane*, București, 2002.
34. Papuc, Ghe., „Virtutea dragostei în Scrierile Sfântului Apostol Ioan”, în *Studii Teologice*, 1956, nr. 5-6.
35. Papuc, Magistrand Gh., „Iubirea creștină”, în *Studii Teologice*, nr. 1, 1956.
36. Platon, *Banchetul*, trad. rom. de Petru Crețea, în *Platon. Opere complete II*, Humanitas, București, 2002.
37. Platon, *Lysis*, trad. de Alexandru Cizek, în *Platon. Opere II*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1976.
38. Platon, *Opera: Volume V: Minos, Leges, Epinomis, Epistulae, Definitiones (Oxford Classical Texts)*, Vol. V, Clarendon Press 1922.
39. Platon, *Parmenide*, trad. S. Vieru, în *Opere VI*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1989, p. 83-154.
40. Platon, *Phaidon*, trad. P. Creția, în *Opere complete*, vol. II, Humanitas, București, 2002, p. 149-245.
41. Platon, *Phaidros*, în *Platon. Opere IV*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983.
42. Platon, *Timaios*, trad. P. Creția, C. Partenie, în *Opere complete*, vol. IV, Humanitas, București, 2004, p. 274-373.
43. Popa, Gheorghe, *Lege și iubire. Coordonate biblice și hermeneutice pentru Teologia morală*, Editura Trinitas, Iași, 2002.
44. Popescu, Dumitru, „Faptele bune după Sf. Simeon Noul Teolog”, în *Ortodoxia*, 1962, nr. 4.
45. Scrima, Andre, *Comentariu integral la Evanghelia după Ioan*, traducere din limba arabă de Monica Broșteanu; traducere din limba franceză de Anca Manolescu, București; Editura Humanitas, 2008.
46. Sfântul Ioan Gura de Aur, *Comentariu la Evanghelia după Ioan*, traducere din limba franceza de Diacon Gheorghe Băbuț, Editura Pelerinul Roman, Oradea 1997.
47. Sfântul Ioan Gură de Aur, *Comentariu la Evanghelia de la Ioan*, Editura Pelerinul Român, Oradea, 2005.
48. Sfântul Ioan Hrisostom, „Despre dragoste și prietenie”, trad. Pr. Dumitru Fecioru, în *Ortodoxia*, anul XII, nr. 5-8, 1954.

49. Sfântul Maxim Mărturisitorul, „Epistolele 2 și 3 către Ioan Cubicularul. Despre iubirea agapică”, traducere și prezentare de Drd. Ioan I. Ică, în *Mitropolia Ardealului*, nr. 1 , 1988.
50. Sfântul Maxim Mărturisitorul, *A aceluiași către Ioan Cubicularul. Despre iubire*, în *Scrieri. Partea a doua. Scrieri și epistole hristologice și duhovnicești*, traducere, introducere și note de Pr. prof. Dumitru Stăniloae, colecția *Părinți și Scriitori Bisericești* 81, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1990.
51. Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Epistola a doua. Despre iubire.*, trad. de Pr. Prof. Stăniloae, în colecția *Părinți și Scriitori Bisericești* , nr. 81, București, 1990.
52. Soare, Dumitru, „Iubirea față de semenii în învățătura principalelor religii ale lumii”, în *Ortodoxia*, nr. 2, 1967.
53. Soble, Alan, *Eros, agape, and philia: Readings in the philosophy of Love*, Paragon House, 1989.
54. Socrate, *Gorgias*, trad. rom. de Alexandru Cizek, în Platon, *Opere I*, Editura Științifică, București, 1974.
55. Socrate, *Phaidros*, trad. G. Liiceanu, în *Opere complete*, vol. II, Humanitas, București, 2002.
56. Spicq, Ceslaus, *Agape in the New Testament*, Volume III: *Agape in the Gospel, Epistles and Apocalypse of St. John*, Translated by Sister Marie Aquinas, McNamara and Sister Mary Honoria Richter, Wipf and Stock Publishers, 2006.
57. Spicq, Ceslaus, *Agape in the New Testament*, Volume III: *Agape in the Gospel, Epistles and Apocalypse of St. John*, Translated by Sister Marie Aquinas, McNamara and Sister Mary Honoria Richter, Wipf and Stock Publishers, 2006.
58. Spicq, P., *Agape in the New Testament*, I, 1963.
59. Špidlík, Tomáš, *Spiritualitatea Răsăritului creștin. I. Manual sistematic*, traducere de Ioan Ică jr., Editura Deisis, Sibiu, 1997.
60. Stăniloae, Dumitru, „Iubire și adevăr”, în *Ortodoxia*, 1967, nr. 2.
61. Stibbe, Mark W.G., *John's Gospel*, Routledge, London and New York, 1997.
62. Tanislav, Prof. N., „Actualitatea Epistolei I Ioan”, în *Studii Teologice*, nr. 3-4, 1953.
63. Tanner, Fritz, *Eros und Religion. Sexualität und Spiritualität*, Panorama Verlag, München, 1988

64. *Tâlcuirea Epistolelor către Galateni, Efeseni, Filipeni și Coloseni a slăvitului și prealăudatului Apostol Pavel de Sfântul Teofilact, Arhiepiscopul Bulgariei*, Nicodim Aghioritul, Editura Sofia, București, 2006.
65. *The Gospel According to John (I-XII)*, introduction, translation, and notes by E. Raymond Brown, The Anchor Bible Doubleday, New York, London, Toronto, Sydney, 1966.
66. *The Gospel According to John (XIII-XXI)*, introduction, translation, and notes by E. Raymond Brown, The Anchor Bible Doubleday, New York, London, Toronto, Sydney, 1970.
67. Timis, Ioniță, *Teologia iubirii în conștiința filosofică, biblică și patristică creștină*, Editura Emia, 2010.
68. Tofană. Prof. dr. Stelian, *Studiul Noului Testament, Volumul III: Evangheliile după Luca și Ioan. Problema sinoptică*, Editura Alma Mater, Cluj-Napoca, 2001.
69. Warfiel, Benjamin Breckinridge, „The terminology of love in the New Testament”, în *The Princeton Theological Review* 16 (1918), pp. 1-45.
70. Welte. B., *Das Heilige in der Welt und das christliche Heil*, în *Auf der Spur des Ewigen*, Freiburg I. Br., 1967.
71. Williams, D. D., *The Spirit and Forms of Love*, 1968.
72. Yannaras, Ch., *De l'absence et de l'inconnaissance de Dieu*, Ed. du Cerf, Paris, 1971.
73. Yannaras, Christos, *Persoană și Eros*, traducere de Zenaída Luca, Anastasia, București, 2000.